

JOURNAL OF TURKISH STUDIES
TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI

VOLUME 19
1995

Edited by
Yayınlayanlar

ŞİNASI TEKİN • GÖNÜL ALPAY TEKİN

İN MEMORIAM
ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI
HÂTIRA SAYISI

I

Guest Editors
Ahmet Turgut KUT and Günay KUT

Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University
1995

SALACAK'TAKİ AHŞAP EV, BAKİ HOCA VE "GARÎB"...

Murat BARDAKÇI

Ihlamur'dan Teşvikiye'ye uzanan yokuşun üst ucunda, sık sık rastlardım ona... Beyaz saçların üzerine itinayla oturtulmuş siyah berenin altında pembe, güleç bir yüz; daha bir itinayla kesilmiş uzun, beyaz ama yer yer hafif sarımsak bir sakal, kalın bir baston ve ceketin altında yakasız bir gömlek...

Ne zaman görsem, bir hareket farkedirdim dudaklarında... Her an bir dua, yahut nefes veya mersiye okumakta olduğunu çok sonraları öğrenecektim...

1970'li senelerdi... Yolda, her ay, en az iki defa karşılaştık... Bizim Teşvikiye'nin sakinlerinden değildi... İsmi de, cismi de, ne iş yaptığı da merak olmuştu ve hiçbirşey bilmiyordum hakkında... Sadece bir sırrını çözebilmişim: Yokuşun yukarısındaki camiin hemen yanbaşıdan kalkan Karaköy dolmuşuna bindiğini...

Hatta bir defasında, Kadıköy'de tesadüf etmişim... İskelenin birkaçyüz metre ilerisinde, daracık bir sokakta, zeytinyağı satan dükkânın önünde... İmbikten geçirilmişcesine ince, hoş kokulu zeytinyağıyla uzun "*amberbû*" pirinci bulunurdu orada... Sahibinin İran taraflarından olduğunu bilirdik... Yaptığı iş satış değil, eşe-dosta "lûtfen" vermektir aslında... Yarım kilo amberbûyu yalvar-yakar koparabilip kendimi mutlu saydığım günlerin birinde, aynı bereli zat, karşısında siyakat vavı halini almış dükkân sahibinin uzattığı belki üç, belki dört kiloluk pirinci alıp hiç anlamadığım ama âhengini hemen hissettiren bir dilde birkaç kelime söylemiş, çarşının kalabalığına karışmıştı... O âhenkli dilin Farsça olduğunu, sonradan öğrenecektim...

Seneler böyle geçti...

O yıllar, bohemlik zamanlarımızdı... Üniversiteyi bitirmiş, bir elde tanbur, öbüründe dosyalar dolusu nota, o meclis senin, bu benim dolaşıp dururdum arkadaşlarla... Bir de kitap yazmaya heveslenmişim: 14. yüzyılda Bağdat, Semerkand ve Herat taraflarında yaşamış hem besteci, hem musiki bilgini olan Abdülkadir-i Maragî'nin hayatını...

Abdülkadir'in kitaplarının birinde, "*Makasıdu'l-Elhân*"ın Topkapı Sarayı'ndaki müellif hattıyla olan nüshasında (R.1726, vrk: 77.b-78.a) bir ferman çarpmıştı gözüme... Dili Arapça-Farsça mülemma, yazısı noktasız, girift mi girift, değil bir cümlesini sökebilmenin, kelimenin nerede başlayıp nerede bittiğini anlayabilmenin bile dert olduğu bir ferman, daha doğrusu "*nişan*"...

MURAT BARDAKÇI

Sayfanın üzerine bir el, asırlar sonra “Ez hazret-i hâkan Emîr Tîmur be Hâce-i Cihân Abdülkadir” yazmıştı... Yani “Hâkan Emîr Timur'dan cihânın hocası Abdülkadir'e”...

Dört ay kapı kapı dolaştım fermanı okutabilmek için... İstanbul'daki üniversiteler yetmedi, Ankara'dakiler girdi sıraya... Ve ne yalan söyleyeyim, birbuçuk sayfalık metni okutabilecek tek bir hoca bile bulamadım... Ya “gözleri iyi seçemiyordu”, yahut “çok meşguldüler”... Sadece bir kişi, Ankara'daki bir hanım profesör, “Belki okurum evlâdım ama, tam bir sömestrimi alır” dedi... “Hata yapmayacağımı da garanti edemem... Madem İstanbul'dasın, bir de git Baki Hoca'ya göster... O halleder...”

“Baki Hoca”ya uzanan yolu, iki eski dostu açtı... Çocukluk arkadaşı bir Mevlevî şeyhiyle, emekli bir edebiyat hocası... Teşvikiye'de seneler boyu Karaköy dolmuşuna doğru yürürken gördüğüm sakallı, bereli ve dudakları her an terennümle meşgul yaşlı adamın Abdülbaki Gölpınarlı olduğunu, birkaç gün sonra, haraplıktan hemen hemen çökmek üzere olan ama karşısındaki muhteşem manzarayı iyice seçebilmek için büyük bir inatla ayakta duran Salacak'ta, İhsaniye yamacındaki ahşap evin kapısını açtığı anda öğrendim...

Fermanı eline aldığı anda, “Şu hatta bak yâhûû!... Gürgânî tâliyk... Ne yazmış adam” oldu ilk sözü... Sonra, biraz daha derinden baktı fermanın fotoğrafına ve “Şimdi bunu oturup tercüme etmek zaman alır” dedi... “Yarın sabah bir teyp getir, banda okuyayım, bitsin gitsin...”

İstanbul ve Ankara'daki Farsça hocaları arasında en açık sözlüsünün “Bir sömestrimi alır” dediği fermanın tercümesi, ertesini sabah teybin mikrofonunu açmamdan tam 20 dakika sonra tamam olmuştu... Farsçası “Sûret-i Nîşan-ı Emîr-i cihangîr Emîr Tîmur Gürgân ki der bâb-ı sipâreş Hazret-i Hâce be ehl-i Semerkand, novişte be-inşây-ı Movlânâ Şemseddîn-i Münşî...” cümlesiyle başlayıp “Cihânı zaptedip emrine başeğdiren Emir Timur Kürken'in Hoca Hazretleri'ni Semerkandlılar'a tavsiyesi konusunda Mevlânâ Şemseddîn Münşî'nin inşâsı ile yazdırdığı fermânın sûretidir” diye çevirdiği fermanın kasetini, şimdi simya gibi saklıyorum...

Sonradan, yıllarca haftanın en az dört gününü beraber geçireceğim Abdülbaki Gölpınarlı'yla ben böyle tanıştım...

Hakşinaslık, vefa ve terbiye...

Abdülbaki Gölpınarlı, onu ilk defa görenlerin yahut az tanıyanların üzerinde, sertliğin de ötesinde gayet huysuz ve aksi bir kişiymiş intibâ bırakırdı...

Kimi zaman, sert olmasına sertti ama, 31 Mart ihtilâlinde hemen sonraki günlerde, annesinin elini tutup, sokaklarda kurulu darağaçlarında babası gazeteci, “Şeyhu'l-Muhabirîn” Ahmed Ağâh Bey'in cesedini arayan bir çocuğun ileride ılımlı bir kişiliğe sahip olması tabii ki beklenemezdi... Ama bizler, yani yakınında olanlar için Abdülbaki Gölpınarlı demek, bir anı ötekine uymaz görünse de terbiyeyi ve vefayı ön plana çıkartan, bunlara dikkat edildiğinde sevecenin de seveceni olan, sevdiğini tam seven, sevmediğine etmedik lâf bırakmayan ve hepsinin ötesinde, sadece çalışan bir insan demektir...

Onu çocukluğundan, ilk gençliğinden itibaren tanıyanlar, bir özelliğine her zaman dikkat çekmişlerdir: “Artist ruhlı” oluşundan, monoton hayattan sıkılınca her an yeni birşeyler arayıp bulduğu her yeniliğin peşinden koşmasından...

SALACAK'TAKİ AHŞAP EV, BAKİ HOCA VE "GARİB"...

Kendisi de bunu gizlemezdi zaten... "Çalmadığım kapı kalmadı" derdi... "Önce Bektaşî oldum, başka başka kapıları da çaldım; icazetler, hilâfetler bile aldım... Hatta dinsiz bile oldum bir ara... Ama, bunları iyi ki yapmışım, yoksa bugünkü halime gelemezdim..."

Ve, vefa... Bu öylesine bir vefaydı ki, feyzaldığı kişilerin soyundan gelenlere de aynı hisle bağlanmış ve hayatta olmayan üstadlarının üniversiteye devam eden ama tezlerini yazamadıkları için bir türlü mezun olamayan çocuklarının tezlerini bizzat kaleme aldırması...

Bugün, 1940'larda yayınlanmış ve özellikle müzikolojide birinci derece kaynak sayılan birkaç kitabın, aslında Abdülbaki Gölpınarlı'ya ait olduğunu sadece birkaç kişi bilir...

Yatağa düştüğü andan itibaren son nefesini vermesine kadar başucunda bekleyip gözkapaklarını eliyle indirdiği, çenesini bağladığı ve odayı soğumaya başlamış ayaklarını öptükten sonra terkettiği hocası İsmail Saib Efendi'den bahsederken "*Hayatta olsa da, dizinin dibine oturup birşeyler öğrensem*" demesi... Ömer Ferid Bey'in (Kam) sözü geçtiğinde "*Vakitsiz yürüdü, müşkillerimi halledecek kimse kalmadı*" diye yakınması ve bütün bunları söylerken, gözlerinden mutlaka ve mutlaka birkaç damla yaşın süzülmesi, bu vefanın dış dünyaya aksedişinden birkaç örnekti sadece...

Hakkın, her ne olursa olsun teslimi gerekirdi ona göre... Sevmediği, hatta nefret ettiği kişilerin bile, müsbet yanları olduğu takdirde, bunların ifade edilmesi şarttı...

Bu düşünceye kuvvetle bağlılığındandır ki, hoşlanmamaktan da öte, nefret ettiği kişilerden söz ederken bile, onların -varsa- iyi yanlarından mutlaka bahsedecek, "*Hakkını yemeyelim*" diyecektir...

Meselâ Fuad Köprülü, hocasıdır... 1931'de çıkarttığı ilk kitabı "Melâmîlik ve Melâmîler"i, "Bu eserimi, Türk Edebiyatı tarihini kurarak gençliğe ilim yollarını gösteren ve çalışma zevkini veren Şarkiyat bânîsi aziz üstadım Prof. Dr. Köprülüzade M. Fuat B. Ef.'ye ithaf ediyorum" sözleriyle sunacak ve bir de takriz yazdıracaktır Köprülü'ye...

Ama sonraları veryansın edecektir hocasına... Kendisini ve arkadaşlarını "kullandığını" söyleyecektir: "*Beni, Nihal'i (Atsız), Abdülkadir'i (İnan), Kıvameddin'i (Burslan), etrafındaki herkesi... Tek bir kadro için, senelerce oyaladı hepimizi... Malzemeyi biz toplardık, o üslûba sokar, imzasını atıp yayınlardı... Kullanıldığımızı anlayınca yanından ayrıldık, o da gitti, politikaya girdi... Dikkat edin, 1940'lardan sonra Köprülü artık yoktur... Yoktur, zira yalnızdır ve tek başına bir eser verecek güçte değildir... Zaten hiçbir zaman, o bilgiye sahip olmamıştır... Gençliğinde yazdığı 'Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar'da da hiçbir şey yoktur!... 'Yunus, Yesevî'nin yolundan gitmiştir' diyor orada... Buna imkân var mı? Yesevî'yi hiç mi okumamış bu adam? Hadi, o okumadı diyelim; o kitabı göklere çıkartanlar da mı bilmiyor bu işi?.."*

Bütün bunları söylediğinde, Melâmîlik ve Melâmîler'in kendisine ait nüshasındaki ithaf sayfasını kırmızı mürekkeple boydan boya çizip altına "*kaziyye-i mensûha*" yazmasının üzerinden seneler geçmiştir... Fakat, Köprülü'nün isminin her geçişinde ona veryansın ederken, sözünü daima "*Ama, hakkını yemeyelim... Bize sadece birşey öğretti, ama çok mühim birşey: Metod... Köprülüzade'ye kadar ne metodolojiden haberimiz vardı, ne sistemden... Hepimize o öğretti bunları*" diye bağlayacaktır...

MURAT BARDAKÇI

Kendine mahsus bir tempo...

Verdiği eserlerin hacmi, hayatını ne derece yoğun bir çalışmayla geçirdiğini göstermektedir. Gerek aded, gerek muhteviyat bakımından bu derece dolu eserler vermiş olmasına rağmen, hayatının hiçbir devresinde, gece-gündüz demeden çalışmamıştır Gölpınarlı... Her zaman bir program dahiline hareket etmiş ama o program yoğun bir mesai içermemiştir...

Evinde kitap tercümesi yaptığı sırada bir yandan misafirleriyle sohbet edip bir yandan da sanki otomatiğe bağlanmış gibi tercümeyle devam etmesi yahut Üniversite veya Süleymaniye kütüphanelerinde bir elyazmasını istinsah ederken etrafındakilere lâf yetiştirebilmesi gerçi tercümesini yaptığı lisana tam aşına olmasından ve bilgisinin olgunluğundandı ama çalışma tarzı hep aynıydı: Dünyayla ilgiyi kesmeden, günlük hayatı yaşayıp bütün icaplarını yerine getiren ve onlardan asla taviz vermeyen devamlı bir faaliyet...

Meselâ üç-dört saat süren ama oldukça yoğun geçen bir çalışma sabahının nihayetinde, öğle yemeği için Üsküdar'dan Kadıköy'e, oradan taaa Eminönü'ne geçilir; Cağaloğlu'na, o zamanın Kulis'ine gidilirdi... Afiyetle yenilen yemekten sonra nefis bir peşmelba için mutlaka Karaköy'e, Baylan'a uğranması lâzımdı... Kadıköy vapurundan inildiğinde evinin bulunduğu semte, Üsküdar'a değil Moda taraflarına çıkılır, oralarda bir yerden kazandibi alınır, evde akşam için teldolabına konurdu...

Dinlenmek için sık sık çilâv veya "aş" pişirdiği; marmelâd, özellikle de şeftali marmelâdı kaynattığı vakiydi. Fakat yoğun çalışma saatlerinde en büyük zevk porselende demlenip ufak tiryaki bardaklarında kırtlama şeker refakatinde yudumlanan fûme çaydan, "*Labsang Souchong*"dan alınırdı... Kutu kutu Labsang, çalışma odasında asılı duran bire birbuçuk ebadındaki Mahmud Celâleddin imzalı, nefis tezhipli "*Aleyke avnullah*" levhasının altındaki çekmecelerde dururdu ve oranın ismi, "*Hazine-i hassa*"ydı... Çayın iyisinden pek anlamayanlara "*Darjeeling*" yahut "*Earl Grey*" ikram edilir, sevilen, önem verilen misafirlere mutlaka "*Labsang*" sunulur, ama o misafir fûme çayın lezzetinden bîhaber kalıp da "*Hocam, niye yanmış lastik kokuyor bu çay? içine sanki is düşmüş...*" deyecek olursa, kıyamet, işte o zaman tam kopardı...

Tutukluluk günlerinde bile boş durmamış, orada da birşeyler yazmıştı... Aynı dönemde, "*Milliyetçiler Davası*" adıyla bilinen hadiseyle ilgili olarak tutuklu bulunan rahmetli Orhan Şaik Gökyay, yıllar sonra Sansaryan Hanı'ndaki ve Tophane Kışlası'ndaki günlerinden bahsederken, "*Öyle bir mahkûmlar ekibi bir daha dünyada bir araya gelmez*" diye anlatacağı... "*Aramızda birkaç hücre vardı... Ben Kâbusname'yi çeviriyordum, Abdülbaki Tansukname'yi...*"

Bu kadar eser vermiş olmasına rağmen, senelerce yazmak isteyip de bir türlü yazamadığı tek bir kitap vardı: Bektaşilik... İlk gençliğini içinde geçirdiği, hatta bir rütbeye ulaştığı, ama sonradan "*Ne olduklarını geç farkettim...*" deyip ayrıldığı bu yolu, artık Gölpınarlı'dan daha etraflı yazabilecek belki de kimseler çıkmayacaktır ama, kendisinin de yazması kısmet olmadı... 80'inin geçtiği günlerde, "*Bektaşilik için, en az beş sene lâzım*" diyordu... "*İki sene elimdeki vesikaları tasnif etmek, iki sene arşivde çalışmak, bir sene de oturup yazmak... Benim bu kadar ömrüm yok...*"

SALACAK'TAKİ AHŞAP EV, BAKİ HOCA VE "GARİB"...

Gölpınarlı'nın bu çalışma tutkusu, son nefesini vermesinden birkaç gün öncesine kadar, bir nebze bile azalmadan devam etti...

Artık klasik olmuş kitaplarından biri, "*Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik*", 29 yıl aradan sonra yeniden basılacaktı. Son aylarını, bu kitaba vakfetti... Her gün, öğleden önce en az üç saat, beraberce kitapla uğraşıyorduk. İlk baskıdaki bazı hususları değiştirdi, yeni vesikalar koydu ve "*Bir de Mevlevî ayini notası verelim*" dedi... Hayatı boyunca bağlı kaldığı kişilerden birinin, Bahariye Mevlevihanesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'nin (1854-1911) Acemaşiran ayinini koymaya karar verdik... Notayı yazdım, klişe için matbaaya gönderdik ve sıra Farsça güfteyi, Mevlânâ'nın "*Her rûz-e bâmdâd selâmun a'leykumâ / Oncâ ki şeh neşîned-o on nakd-e Mortezâ*" diye başlayan gazelini Türkçe'ye çevirmesine geldi...

Kaderin bir tesadüfö olacak, 70 yıl boyunca dur-durak bilmeden çalışan Abdölbaki Gölpınarlı'nın son çabası, herşeyiyle bağlı olduğu Hazret-i Ali'den bahseden bu gazelin tercümesiydi... Ama nefesi tıkanmıştı, sesi artık çıkmıyordu ve hayatında ilk defa olarak, başladığı bir işi tamamlayamadı...

Bu yüzdendir ki, "*Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*"in ikinci baskısının arkasında yeralan ayin notasında, güftenin tercümesi yoktur...

Okullar, üstadlar ve özel meclisler...

Abdölbaki Gölpınarlı nerelerde ve nasıl yetişti?

1926 senesinde, zamanın Maarifine göndermek üzere bizzat kaleme aldığı tercüme-i halinde, üniversiteye kadar olan eğitimini ayrıntılarıyla yazmıştır:

"...İsmim, Mustafa İzzet Baki'dir. Pederim, Rusçuk'lu "Şeyhu'l-muhabirîn" lâkabıyla maruf muhabirînden merhum Ahmed Ağâh Bey'dir. Aileme ise, Rusçuk'ta "Gölpınarlı-zadeler" derlermiş. 1317 senesinin 10 Ramazan'ında (12 Ocak 1900) İstanbul'da doğmuşum. İbtidai tahsilimi, o vakit Babialî Caddesi'nde bulunan Yusuf Paşa Mektebi'nde ikmal ettim. Mekteb-i mezkûr, şimdi "Medresetu'l-Hattâtîn"dir. Badehu Menbau'l-irfan Rüşdiyesi'ne girdim ve sunûf-ı rüşdiyeyi bitirib aynı mektebin idadi kısmına geçdim. İbtidai ve rüşdî şehadetnamelerim yangınlarda yandı ve yenisini çıkartamadım. 1333 senesi idadinin son sınıf imtihanlarına girerken, pederim vefat etmekle terk-i tahsile mecbur oldum. Yedimde, son sınıfdan aldığım tasdiknamem vardır.

33 senesinden 336 senesine kadar, Menbau'l-irfan'da sunûf-ı ibtidaiyede coğrafya, sunûf-ı idadiyyede de Farisî muallimliğı etdim. Buna, dair, mekteb-i mezkûr müdiriyyetinden "mükerrer 155" numaralı ve mektebin resmî mühriyle memhûr müddet-i hizmet vesikam mevcuddur. Bilâhare maaşın adem-i kifayesi ve zaruret-i maişet yüzünden terk-i hizmetle Anadolu'ya girdim. Çorum vilâyetine tabi Hüseyin-âbâd (Alaca) kazası merkez Kenzu'l-irfân baş muavinliğine 7 Kânunsani 337 tarihinde vilâyet maarif müdiriyyeti tarafından tayin ve 7 Eylül 337 tarihinde, mezkûr mektebin inhilâl eden baş muallimliğıne Maarif Müdürü Avni Bey'in huzurunda verdiğim imtihandaki muvaffakiyetim üzerine terfi ederek 14 Eylül 340 tarihine kadar ifây-ı hizmet eyledim. Bidâyet-i tayinimde maaşım 700, 1 Mart 340 tarihinden itibaren de 900 gurusu idi. Buna dair de yedimde meclis-i idare-i kaza tarafından verilmiş berâet-i zimmet mazbatam vardır.

MURAT BARDAKÇI

Hizmet-i mezkûreyi terkden sonra, ikmâl-i tahsil için İstanbul'a avdetle, İstanbul Erkek Muallim Mektebi beşinci sınıfına bilâimtiha kabul edildim. Bir senede tahsili bi'l-ikmâl 341 senesinde mektebden "aliyyulâlâ" derecede mezun oldum. Yedimde, mekteb müdiriyeti tarafından verilmiş vesika vardır. Mektebden neş'etden sonra, vekâlet-i celîle tarafından Erkek Muallim Mektebi'ne mülhak Tatbikat Mektebi muallim vekâletine tayin edilerek, 5 Teşrinsani 341 tarihinde hizmete mübâşeret eyledim. Asil muallim Besim Bey, maaşının adem-i kifâyesi dolayısıyla ücretsiz ifây-i hizmet edecek iki vekil bulmakla, hasbe'l-vicdân 19 Kânunsani 926'da terk-i vazife etdim. Buna dair de müddet-i hizmet vesikam vardır. Bilâhare, 20 Kânunsani 926 tarihinde İstanbul Maarif Müdiriyet-i âliyyesi tarafından Kanlıca'da, 36. İlmektep muallimliğine 100 kuruş maaşla tayin edilerek 2 Şubat 926 tarihinde vazife-i mevdua-i mukaddeseme mubaşeret eyledim. Ve el'an bu hizmetdeyim. Türkçe bilirim ve edebiyatına vakıfım. Farisî bilirim ve edebiyatına vakıfım. Arapça tekellüm ve Fransızca tefehhüm edebilirim, Matbu âsârım yokdur, cerâid-i usbuıyyede birkaç şiirim çıkmıştır. Bu, ikinci tercüme-i hâlimdir. 337 senesinde, Çorum'da, bir tercüme-i hâl daha verdim. Vilâyetde, vekâlet-i celîleye gönderildi fakat dosya numarası gelmedi. Bu yazı da hatt-ı destimdir..."

Erkek Muallim Mektebi'nden sonra, İstiklâl Lisesi'nin ikinci kısmına devam etti ve 15 Ağustos 1926'da bitirdi. 24 Aralık 1928'de, yeni harfler kursundan diploma aldı. 25 Şubat 1930'da, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Okul numarası 839, diploma numarası 84'tü. Mezuniyet tezi, 65 yıldan buyana sahasında hâlâ tek eser olan "Melâmîlik ve Melâmîler", daha sonra yaptığı ama unvanını bir defa kullanmadığı doktorasının konusu da, sonradan kitap halinde yayınlayacağı Yunus Emre'ydi ("Yunus Emre", İkbâl Kitabevi, İstanbul 1936).

21 Aralık 1957'de, Millî Kütüphane'nin yazarlara gönderdiği bir anket formunun, öğrenimiyle ilgili bölümünü doldururken, bitirdiği okulların isimlerinin hemen altına yazdığı bir cümle, dikkat çekicidir:

"...ve bilhassa, beni asıl yetiştiren Bahâriye Mevlevîhanesi ve hususî sohbet ve mahabbet meclisleri..."

Gölpınarlı'yı Gölpınarlı yapan da, asıl bu "meclis"ler ve özellikle son Melâmî kutbu Seyyid Abdülkaadir-i Belhî'nin oğlu Seyyid Muhtar Efendi, Ömer Ferid Bey (Kam), İsmail Saib Efendi (Sencer), Ahmed Naim Bey, Tikveşli Yusuf Efendi ve Hoy'lu Hacı Şeyh Ali'dir.

Aynı anket formunda, medenî halinin sorulduğu bölüme verdiği cevap da, tam Gölpınarlı üslûbundadır:

"Evlendim, boşadım, adını da, tarihini de unuttum; bir daha da evlenmiye niyetim yok!"

Varolmayan bir kavram: Para

Gölpınarlı'nın, öğrenimi boyunca aldığı bütün karneler ve diplomalar, bugün elimizdedir...

Not ortalaması, yüksektir... Edebiyat, Farisî, Arabî, felsefe yahut ictimaiyat derslerinin yanında hep "10-aliyyulâlâ" yazılmış ama sadece iki ders, cebir ve hendese için her zaman için "5-vasat" denmiştir...

SALACAK'TAKİ AHŞAP EV, BAKİ HOCA VE "GARİB"...

Kapısının önünden geçen zerzevatçıya "Domates kaç para?" diye sorduğunda "Seksen!.." cevabını alınca "Doksana vermezsen vallahi almam!.." diyecek kadar maddiyattan ve yüzlük banknotları "Altı yüz, yedi yüz, sekiz yüz, dokuz yüz, on yüz, onbir yüz..." şeklinde sayacak derecede para kavramından uzak oluşunun geçmişi, o yıllardan kalma bu belgelerdedir...

Aşağıda, Gölpınarlı'nın bulunduğu resmî görevlerle tarihlerini, bizzat kendi elyazısıyla olan bir belgeden ve resmî sicil özetinden aynen aktarıyoruz:

Membû'l-irfân İdâdîsi coğrafya ve Farisî muallimliği	1333-1336
Hüseyinâbâd Kenzu'l-irfân başmuallim muavinliği	11.4.1337-15.8.1340
Istanbul Erkek Muallim Mektebi Tatbikat Muallim Vekilliği	4.11.341-31.12.341
Üsküdar 36. Mekteb Muallimliği	3.4.1926-18.9.1926
Istanbul 45. Mekteb Muallimliği	19.9.1926-21.11.1927
Istanbul 28. Mekteb Muallimliği	22.11.1927-10.12.1927
Istanbul 42. Mekteb Muallimliği	29.1.1928-3.4.1930
Konya Erkek Lisesi Edebiyat Muallimliği	6.4.1930-31.8.1932
Kayseri Lisesi Edebiyat Muallimliği	30.1.1933-2.9.1933
Balıkesir Erkek Muallim Mektebi ve Lisesi Edebiyat Muallimliği	16.10.1933-30.10.1933
Istanbul Üniversitesi Kütüphane Müdür Muavinliği	19.12.1933-30.9.1934
Balıkesir Lisesi ve Muallim Mektebi Edebiyat Muallimliği	1.10.1935-4.2.1936
Gazi Osman Paşa Ortaokulu Türkçe Muallimliği	15.2.1936-25.9.1936
Vefa Lisesi Türkçe Muallimliği	(Tarihi, sicil özetinde yazılmamış)
Kastamonu Lisesi Edebiyat Muallimliği	30.9.1936-12.8.1938
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Edebiyatı Tarihi Metinler Şerhi Lektörlüğü	1939-1942
Bakanlar Kurulu Kararıyla, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü İslâm-Türk Tasavvuf Tarihi Doçentliği	1942-1946.

318 günlük tutukluluk

Burada, Abdülbaki Gölpınarlı'nın sadece varlığı bilinen ama mahiyetinden ve teferruatından pek kimselerin haberdar olmadığı 1940'lı senelerdeki tutuklanmasından, "komünistlikle" suçlanmasından ve mahkûm olduğu yolundaki söylentilerden bahsederek, işin aslının açıklanması gerekiyor.

Gölpınarlı tutuklanmış, Türk Ceza Kanunu'nun 141/3 maddesi uyarınca cezalandırılması istenmiş ama mahkûm olmamış, beraet etmiştir.

1945 yılında meydana gelen ve on ay devam eden davanın elimizde bulunan dosyasına göre, olay şöyle cereyan etmiştir:

MURAT BARDAKÇI

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi doçentlerinden Abdülbaki Gölpınarlı, o sırada Ferîdüddîn-i Attâr'ın "İlâhîname"sini Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir ve Maarif Vekâleti neşriyatından çıkacak olan kitabın tashihlerini yapmaktadır. Tashih işinde Gölpınarlı'ya, Sefa Yurdanur adında bir Edebiyat Fakültesi öğrencisi yardım etmektedir.

Yurdanur, 1945 ilkbaharında "komünist örgüt kurmak" iddiasıyla tutuklanır. Emniyetteki ifadesinde, "Faşizme karşı mücadele vermek üzere 'İlerici Gençler Birliği' adında bir cemiyet oluşturduklarını, cemiyetin tüzüğünü hocası Abdülbaki Gölpınarlı'ya okuduğunu, Gölpınarlı'nın bunu benimsediğini ve 'komünizme meyyal' arkadaşlarına okuduğunu, özellikle o sırada yatmakta olduğu Validebağı Prevantoryumu'nda doktorluk eden Safder Melih Tarım'la yine aynı hastahane de yatan Kemal Karaca'ya bu cemiyete girmelerini teklif ettiğini" söyler. Yurdanur, ifadesinde, Tarım'la Karaca'nın teklifi reddettiklerini ancak Gölpınarlı'ya daha sonraki buluşmasında Komünist Partisi bildirimlerini okuduğunu, Gölpınarlı'nın bunları benimsediğini, konuyu bu arada Mihri Belli ile görüştüğünü ve Belli'nin "Onu da aramıza alalım, böylece komünist partisinin ilk profesörü olur" dediğini iddia eder. Sefa Yurdanur'un ifadesinde, Gölpınarlı'nın "zaten Komünist Partisi'ne mensup olduğu" da ileri sürülmektedir.

Abdülbaki Gölpınarlı, İlerici Gençler Birliği'nin diğer üyeleriyle birlikte, 13 Nisan 1945 Cuma günü gözaltına alınır ve tutuklanır. 22 gün boyunca, Sirkeci'deki Sansaryan Hanı'nda bulunan Emniyet Müdürlüğü'nde sandalye üzerinde uyumaya mecbur edilir. Derken, o zamanlarda askerî cezaevi olarak kullanılan Tophane binasına nakledilir. Hakkında, İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde Türk Ceza Kanunu'nun 141/3 maddesini ihlâlden dolayı dava açılmıştır...

Tutukluluk hali, 318 gün sürer. Duruşmalarda, İlerici Gençler Birliği'nin tüzüğünü arkadaşlarına okuduğunu, bildirilerden haberdar olduğunu ama "maddeci doktrinle alâkasının bulunmadığını" söyler. Karar celsesinden önce mahkemeye sunduğu 24 sayfalık yazılı ifadesinden aşağıya naklettiğimiz bazı bölümler, Abdülbaki Gölpınarlı'nın olayı nasıl değerlendirdiğini göstermekte ve daha da önemlisi inanç sistemini kendi ifadesinden aksettirmektedir:

"...13 Nisan 1945 cuma günü, polis tarafından tevkif edildim. Yüksek hey'etinizin huzuruna, aslî veya talî, cüz'î veya küllî, ilmî veya vicdanî alâkam dahi olmayan bir dava ile sevk edilmiş bulunmaktayım.

...İddia makamını işgal eden sayın savcı, bana, bu memlekete bunca eserler veren, 23 yıldır içlerinde doktorlar, hakimler, kendileri gibi savcılar, subaylar, hatta üniversite doçentleri yetiştiren bir hocaya, sahasında teferrüt etmiş ve şimdiye kadar en küçük bir şaibe ile şaibedâr olmamış, en hafif bir töhmetle polis ve hakim önüne çıkmamış bir insana, bunları sormak garabetini göstermiştir. Yazık! Bu kadar hizmete karşı, tekrar edeyim, kendileri gibi binlerce talebe yetiştiren bir hocanın günün birinde göreceği mükâfat bu mu olmalı idi? İmana hüküm asıl olduğuna göre "Mü'min, mü'minin aynasıdır" hadîsini mi okuyalım?

...Yaralanan feryâd eder, yarası olan kocunur. Ben yaralandım, feryâd ediyorum. Fakat yaram yok, kocunamıyorum.

SALACAK TAKİ AHŞAP EV, BAKİ HOCA VE "GARİB"...

...Şimdiye kadar neşrettiğim eserlerin ve neşre hazır eserlerimin hangisinde velev cüz'î bir surette olsun komünizme temayül vardır? Hangisinde böyle bir fikrin propagandasını yapmışım? Hatta şunu da sorarım: Gerek mevzu, gerek maksad bakımından hangisi böyle bir kasta alet olabilir? Buna imkân var mıdır? Kendim de yıllardan beri tasarladığım vechile üslûp hususiyetini gözetmek üzere Kur'ân-ı Azîmu's-şân'ın bir tercemesini yapmak, mezahib ve tasavvuf tarihi yazmak ve daha birçok eserler vermek isterim. Görülüyor ki ben sahasında çalışan, başka sahaya tecavüz etmeyen, ihtisası dahilinde müsmir olan ve ilmî meşgalesi yüzünden başını bile kaşımağa vakit bulamayan bir ilim adamıyım. Ben nerede, ictimâî fikirleri benimseyip çoluk-çocuğun cemiyetine girmek, yahut bu çeşit fikirleri yaymak nerede? Ben öyle bir deryaya dalmışım ki, verdiğim bu kadar kitaba ve ömrüm olursa vereceğim kitaplara rağmen irfan âlemine denizden bir katre ihda edebilirsem, ne mutlu! Tevkifimden sonra müdüriyette ve ceza evinde çalışmam ve tarz-ı hareketim de meydandadır. Hâlâ da İslam ve İnönü Ansiklopedileri'ne maddeler yazmakta, Mesnevî ile ve diğer eserler ile meşgul olmaktadır.

...Mütedeyyin bir adam, materyalizm esasına dayanan komünizmi kabul etmesi şöyle dursun, böyle bir maddiye mesleğine meyil dahi edemez. Bütün insanları bir gören, rüçhanı ancak takvâ ile kabul eden, bedevî bir kütleyi medeniyete ulaştıran, çölden mamureler izhar eyleyen, bugünün diyarının da saadet ve selâmetini kâfil olan, insanlara insanlığı bildiren ve manevî bir huzuru iman, bir selâmet-i vicdan veren dîn-i celîl-i İslâm varken, Fırka-i Nâciye-i Muhammediyye dururken, böyle bir maddeci felsefeye tarafdar olmaya ne lüzum var? Bu bakımdan alnı açık, yüzü pak, vicdanı müsterih bir halde, huzûr-ı tam içinde tevzî'-i adaletde hakk ve hakkaniyetden ayrılmayacağınıza inanarak BERAAETİMİ talep eder, hey'et-i celîlenizden ancak ve ancak bunu beklerim.

Askerî cezaevinde tutuk Abdülbaki Gölpınarlı"

Karar 1946'nın 25 Şubat günü verilir ve Tümgeneral Y. Ziya Yazgan'ın başkanlığında Albay Faik Babacan ile askerî adlî yargıç Fikri Eltutar'dan oluşan İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi, Abdülbaki Gölpınarlı'yı beraet ettirir. Karar metninde Gölpınarlı'yla ilgili bölüm, 103. sayfada yer almaktadır ve aynen şöyledir:

"Abdülbaki Gölpınarlı, 317 senesinde, İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, İslâm-Türk tasavvuf tarih ve edebiyatı doçentidir.

Sanıklardan Sefa Yurdanur ile sıkı münasebette bulunduğu, Arslan Kaynardağ ile bir müddet bir evde birlikte oturdukları, Sefa Yurdanur'un sanık tarafından yazılan eserlerin tab'ında tashih işlerine yardım ettiği anlaşılmıştır.

Sefa Yurdanur, sanığa artık yıkılacağı muhakkak olan faşizm aleyhine Balkanlar'da bile antifaşist cemiyetler kurulmuş iken bizim geri kalmamızın doğru olmadığını, menfî telâkkileri önlemek için "İlerici Gençler Birliği" adında bir cemiyetin kurulacağını söylemiş, cemiyetin nizamnamesinden bir nüsha sanığa vermiştir ve şimdilik adet mevzubahis olmamak üzere üç-beş kişilik bir hücre teşkil etmesi için kimlerin bu hücreye girebileceklerini sormuş, sanık da Dr. Safter Tarım ve Kemal Karaca'yı söylemiş, Sefa Yurdanur'un kendisine vermiş olduğu "İlerici Gençler Birliği Nizamnamesi"ni Validebağ'ında prevantoryumda tedavi edilmek üzere yatan Dr. Safter Tarım'a okumuştur. Gerek Dr. Safter Tarım ve gerekse Hukuk Fakültesi hesap memuru Kemal Karaca, cemiyete girmeyi kabul etmemişlerdir. Sanığın İlerici Gençler

MURAT BARDAKÇI

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi doçentlerinden Abdülbaki Gölpınarlı, o sırada Ferîdüddîn-i Attâr'ın "İlâhîname"sini Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir ve Maarif Vekâleti neşriyatından çıkacak olan kitabın tashihlerini yapmaktadır. Tashih işinde Gölpınarlı'ya, Sefa Yurdanur adında bir Edebiyat Fakültesi öğrencisi yardım etmektedir.

Yurdanur, 1945 ilkbaharında "komünist örgüt kurmak" iddiasıyla tutuklanır. Emniyetteki ifadesinde, "Faşizme karşı mücadele vermek üzere 'İlerici Gençler Birliği' adında bir cemiyet oluşturduklarını, cemiyetin tüzüğünü hocası Abdülbaki Gölpınarlı'ya okuduğunu, Gölpınarlı'nın bunu benimsediğini ve 'komünizme meyyal' arkadaşlarına okuduğunu, özellikle o sırada yatmakta olduğu Validebağı Prevariantoryumu'nda doktorluk eden Safder Melih Tarım'la yine aynı hastahane yatan Kemal Karaca'ya bu cemiyete girmelerini teklif ettiğini" söyler. Yurdanur, ifadesinde, Tarım'la Karaca'nın teklifi reddettiklerini ancak Gölpınarlı'ya daha sonraki buluşmasında Komünist Partisi bildirimlerini okuduğunu, Gölpınarlı'nın bunları benimsediğini, konuyu bu arada Mihri Belli ile görüştüğünü ve Belli'nin "Onu da aramıza alalım, böylece komünist partisinin ilk profesörü olur" dediğini iddia eder. Sefa Yurdanur'un ifadesinde, Gölpınarlı'nın "zaten Komünist Partisi'ne mensup olduğu" da ileri sürülmektedir.

Abdülbaki Gölpınarlı, İlerici Gençler Birliği'nin diğer üyeleriyle birlikte, 13 Nisan 1945 Cuma günü gözaltına alınır ve tutuklanır. 22 gün boyunca, Sirkeci'deki Sansaryan Hanı'nda bulunan Emniyet Müdürlüğü'nde sandalye üzerinde uyumaya mecbur edilir. Derken, o zamanlarda askerî cezaevi olarak kullanılan Tophane binasına nakledilir. Hakkında, İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde Türk Ceza Kanunu'nun 141/3 maddesini ihlâlden dolayı dava açılmıştır...

Tutukluluk hali, 318 gün sürer. Duruşmalarda, İlerici Gençler Birliği'nin tüzüğünü arkadaşlarına okuduğunu, bildirilerden haberdar olduğunu ama "maddeci doktrinle alâkasının bulunmadığını" söyler. Karar celsesinden önce mahkemeye sunduğu 24 sayfalık yazılı ifadesinden aşağıya naklettiğimiz bazı bölümler, Abdülbaki Gölpınarlı'nın olayı nasıl değerlendirdiğini göstermekte ve daha da önemlisi inanç sistemini kendi ifadesinden aksettirmektedir:

"...13 Nisan 1945 cuma günü, polis tarafından tevkif edildim. Yüksek hey'etinizin huzuruna, aslî veya talî, cüz'î veya küllî, ilmî veya vicdanî alâkam dahi olmayan bir dava ile sevk edilmiş bulunmaktayım.

...İddia makamını işgal eden sayın savcı, bana, bu memlekete bunca eserler veren, 23 yıldır içlerinde doktorlar, hakimler, kendileri gibi sayıcılar, subaylar, hatta üniversite doçentleri yetiştiren bir hocaya, sahasında teferrüt etmiş ve şimdiye kadar en küçük bir şaibe ile şaibedâr olmamış, en hafif bir töhmetle polis ve hakim önüne çıkmamış bir insana, bunları sormak garabetini göstermiştir. Yazık! Bu kadar hizmete karşı, tekrar edeyim, kendileri gibi binlerce talebe yetiştiren bir hocanın günün birinde göreceği mükâfat bu mu olmalı idi? İmana hüküm asıl olduğuna göre "Mü'min, mü'minin aynasıdır" hadîsini mi okuyalım?

...Yaralanan feryâd eder, yarası olan kocunur. Ben yaralandım, feryâd ediyorum. Fakat yaram yok, kocunamıyorum.

...Şimdiye kadar neşrettiğim eserlerin ve neşre hazır eserlerimin hangisinde velev cüz'î bir surette olsun komünizme temayül vardır? Hangisinde böyle bir fikrin propagandasını yapmışım? Hatta şunu da sorarım: Gerek mevzu, gerek maksad bakımından hangisi böyle bir kasta alet olabilir? Buna imkân var mıdır? Kendim de yıllardan beri tasarladığım vechile üslûp hususiyetini gözetmek üzere Kur'ân-ı Azîmu's-şân'ın bir tercemesini yapmak, mezahib ve tasavvuf tarihi yazmak ve daha birçok eserler vermek isterim. Görülüyor ki ben sahasında çalışan, başka sahaya tecavüz etmeyen, ihtisası dahilinde müsmir olan ve ilmî meşgalesi yüzünden başını bile kaşımağa vakit bulamayan bir ilim adamıyım. Ben nerede, ictimaî fikirleri benimseyip çoluk-çocuğun cemiyetine girmek, yahut bu çeşit fikirleri yaymak nerede? Ben öyle bir deryaya dalmışım ki, verdiğim bu kadar kitaba ve ömrüm olursa vereceğim kitaplara rağmen irfan âlemine denizden bir katre ihda edebilirsem, ne mutlu! Tevkifimden sonra müdüriyetde ve ceza evinde çalışmam ve tarz-ı hareketim de meydandadır. Hâlâ da İslam ve İnönü Ansiklopedileri'ne maddeler yazmakta, Mesnevî ile ve diğer eserler ile meşgul oluyordum.

...Mütedeyyin bir adam, materyalizm esasına dayanan komünizmi kabul etmesi şöyle dursun, böyle bir maddiye mesleğine meyil dahi edemez. Bütün insanları bir gören, rüçhanı ancak takvâ ile kabul eden, bedevî bir kütleyi medeniyete ulaştırıp, çölden mamureler izhar eyleyen, bugünün diyarının da saadet ve selâmetini kâfil olan, insanlara insanlığı bildiren ve manevî bir huzuru iman, bir selâmet-i vicdan veren dîn-i celîl-i İslâm varken, Fırka-i Nâciye-i Muhammediyye dururken, böyle bir maddeci felsefeye tarafdar olmaya ne lüzum var? Bu bakımdan alını açık, yüzü pak, vicdanı müsterih bir halde, huzûr-ı tam içinde tevzî-i adaletde hakk ve hakkaniyetden ayrılmayacağınıza inanarak BERAAETİMİ talep eder, hey'et-i celîlenizden ancak ve ancak bunu beklerim.

Askerî cezaevinde tutuk Abdülbaki Gölpınarlı"

Karar 1946'nın 25 Şubat günü verilir ve Tümgeneral Y. Ziya Yazgan'ın başkanlığında Albay Faik Babacan ile askerî adlî yargıç Fikri Eltutar'dan oluşan İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi, Abdülbaki Gölpınarlı'yı beraet ettirir. Karar metninde Gölpınarlı'yla ilgili bölüm, 103. sayfada yer almaktadır ve aynen şöyledir:

"Abdülbaki Gölpınarlı, 317 senesinde, İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, İslâm-Türk tasavvuf tarih ve edebiyatı doçentidir.

Sanıklardan Sefa Yurdanur ile sıkı münasebette bulunduğu, Arslan Kaynaradağ ile bir müddet bir evde birlikte oturdukları, Sefa Yurdanur'un sanık tarafından yazılan eserlerin tab'ında tashih işlerine yardım ettiği anlaşılmıştır.

Sefa Yurdanur, sanığa artık yıkılacağı muhakkak olan faşizm aleyhine Balkanlar'da bile antifaşist cemiyetler kurulmuş iken bizim geri kalmamızın doğru olmadığını, menfî telâkkileri önlemek için "İlerici Gençler Birliği" adında bir cemiyetin kurulacağını söylemiş, cemiyetin nizamnamesinden bir nüsha sanığa vermiştir ve şimdilik adet mevzubahis olmamak üzere üç-beş kişilik bir hücre teşkil etmesi için kimlerin bu hücreye girebileceklerini sormuş, sanık da Dr. Safer Tarım ve Kemal Karaca'yı söylemiş, Sefa Yurdanur'un kendisine vermiş olduğu "İlerici Gençler Birliği Nizamnamesi"ni Validebağ'ında prevantoryumda tedavi edilmek üzere yatan Dr. Safer Tarım'a okumuştur. Gerek Dr. Safer Tarım ve gerekse Hukuk Fakültesi hesap memuru Kemal Karaca, cemiyete girmeyi kabul etmemişlerdir. Sanığın İlerici Gençler

MURAT BARDAKÇI

Birliği'nin toplantılarına iştirak ettiğine ve fiilî başka bir harekette bulunduğuna dair bir delil mevcut değildir.

Netice olarak, sanığın sabit olan fiilî hareketi Sefa Yurdanur tarafından verilen nizamnameyi Dr. Safter Tarım'a okumak, gerek adı geçene ve gerekse Kemal Karaca'ya cemiyete girip gormeyeceklerini sormaktan ibaret kalmaktadır.

Münhasıran bu fiil, sanığın İlerici Gençler Birliği'nin mahiyet ve gayesini bildiğine ve bu cemiyete girdiğine kâfi bir dalâlet addedilememiş, üniversitede İslam-Türk tarih ve edebiyatı doçenti olan ve bu sahada birçok eserler yazmış bulunan sayılır bir ilim adımının benliğinden feragat ederek henüz genç bir talebe olan Sefa Yurdanur'un propagandasına kendini kaptırması ve materyalist bir ideolojiyi benimsemesi, mahkememizce varid görülememiştir.

Tab' ettirmekte olduğu eserlerinin tashih işlerine yardım etmesinden dolayı hakkında teveccüh beslediği Sefa Yurdanur'un verdiği nizamnameyi Safter Tarım'a göstermesinin ve okumasının yüz yumuşaklığının bir neticesi olduğuna dair duruşmada sanığın ileri sürdüğu iddia hey'etimizce vârid görülmüş, bu itibarla sanığa isnadı kabil bir suç görülememiştir. BERAETİNE..."

İşte, Abdülbaki Gölpınarlı'nın sonraki yıllarda bazı çevrelerde kuşkulu bir söylenti olarak devam edegelen *Solculuğuyla* ve tutuklanıp yargılanmasıyla ilgili hadisenin aslı, budur...

"Divan Edebiyatı Beyanındadır..."

Yayınladığında kıyametlerin koptuğu "*Divan Edebiyatı Beyanındadır*", Gölpınarlı'nın o döneminin ürünüydü... Yıllar sonra bu kitabından bahsettiğimizde, Divan Edebiyatı Beyanındadır'da yazdığı herşeyin doğru olduğunu, "*Çevir bu sayfayı... Neye yarar bu devirde bunlar?..*" demekle hata etmediğini söyleyecekti... Ama bir tek yanlışı vardı: Çok sert yazmış, huşûnet-i kelâmla kaleme almıştı "*Divan Edebiyatı Beyanındadır*"ı... Kitaptaki fikirlere bugün de imzasını atardı, fakat meramını daha yumuşak ifade ederek...

Yukarıda bir bölümünü verdiğimiz sıkıyönetim mahkemesine sunduğu yazılı savunmasında da Divan Edebiyatı Beyanındadır'dan bahsedecek ve kitabı yazma düşüncesini şu şekilde anlatacaktı:

"...*Bu kitap, bir saray edebiyatı olan ve İnan edebiyatının kopyası bulunan divan edebiyatının, öz malımız olan halk edebiyatıyla mukayesesini yapan, divan edebiyatının teknik ve estetik unsurlarını tahlil eden ve binnetice bu edebiyatın artık liselerde okutulamayacağını belirtip edebiyat tarihi tedrisatının bir tefekkür tarihi tarzına ifrağını ve metinlerin ancak lisan ve fikir bakımından birer numune olarak verilmesi lüzumunu belirten, fakat mazinin bir kaynağı olduğu için, divan edebiyatının, üniversitede bir enstitüye verilerek ihtisasa terkini müdafaa eden bir kitaptır...*"

"Büyük şair" ve şiiri...

Aşağıda, Gölpınarlı'nın o dönemine örnek olarak, Yahya Kemal Beyatlı'nın şiiri üzerine kaleme aldığı ama her nedense yayınlamadığı, "Daha da Yazılabilir" başlıklı bir yazısından bazı bölümler yer alıyor:

"...*Kapitalist rekabet toplumları birbirine düşman, hükümetleri katil etmiş; emperyalist siyaset dünyayı kana boğmuş, yeryüzünü bir cehennem haline getirmişti...*"

SALACAK TAKİ AHŞAP EV, BAKİ HOCA VE "GARİB"...

Yedi iklim, dört bucakta düşmanlık öğülmede, savaşa kasideler yazılmada, suçsuzlar öldürülmede, adalet sürülmede, insan hürriyeti boğulmadaydı...

...İhtiras bir müddet nefes alıyordu; kin bir zaman gerinmedeydi, bankalar bir dönem sermaye sağlıyordu, pazarlar bir eyyam çarpışma yeri olmuştu. Asya'nın doğusunda, Avrupa'nın batısında hürriyet savaşlarına sahneler açılmıştı. Arada bir şimşeklerle aydınlanan, gök gürültüleriyle duyanları korkutan bulutlu hava, birden patladı...

...Kalçadan atılan adım bütün dünyayı titretecek, omuzdan kalkan el, bütün yeryüzüne gölgesini salacak, gamalı haç yeryüzünün bağına saplanacak, onbaşı dünyaya hakim olacak, bir tek ırk öbür insanları köle gibi, eşya gibi kullanacak, dilerse bozup atacak, yırtıp yakacak, çiğneyip yok edecekti. Zulümle hak çarpışıyordu; yalanla iman savaşıyordu. İnanç, fikirlere sevk etmede, fikirlere kitleleri ölüme saldırtmadaydı...

...Olan oldu, ölen öldü. Sonunda kalçadan atılan adım dizden koptu, yere çöktü; omuzdan kalkan el, omuz başından ayrıldı; yere düştü. Gamalı haç, bir çılgık koyuverdi, dümdüz yerlere serildi. Onbaşı, içindeki cinnet ve ihtiras ateşiyle kendi kendini yaktı, kül olup savruldu; bin yıllık hakimiyet, anılmaz bir hayal oldu...

...Bütün bu haşır-neşir dünyasında, yurdumuzda yaşayan bir şair var. Büyük, çok büyük bir şair. Mazinin hayal olmuş ihtişamı, dillerde kalmış zevki ve saltanatı kadar büyük ve ezici. Saray-ı humayunda, iftar köşkünün sinisi kadar yayvan ve dolu. Matbah-ı amirenin lokma kuşhanesi kadar iri ve derin. Hasbahçe kadar kuytu ve yapmacık. Çiçekleri kâğıddan yapılmış adeta, kokuları yok, iç havuz kadar karanlık ve durgun; ekşimsi bir koku salmada. Göz, suyunda asırlık menevişleri bozuk-düzen görmede. Fikir sahası, çakıltaşı düşmüş yollar kadar kaygan, düz ve sakin; gezinenler kalmamış o yollarda. Çakıllar yosun tutmuş. Bodur ağaçlar kadar kısır ve gölgesiz, yaprakları solmuş ve dökülmüş...

...Yaşadığı devri görmez, zamanındaki feryadları duymaz, olayları anlamaz bu şair.

"İnsan alemde hayal ettiği müddetçe yaşar", "Görmek değil, düşünmeye bigane kal, bırak", "Hulyası kalmayınca hayatın ne zevki var" diyen büyük şairde, bütün bu hercümerc, bu kaynaşma, bu boğuşma, bu ölme ve olma aleminden bir tek mısra bile yoktur. Dünyaya bigânedir, yurda bigâne. Balkan Harbi, Birinci ve İkinci Cihan Savaşları, bu zamanlarda olup bitenler, sonraki olaylar, hatta İstiklâl Savaşı, onu ancak ve ancak maziye iter ve uykusunda, "Mağlubken ordu, yaşlı dururken bütün vatan / Ruyama girdi her gece bir fâtiyhâne zan / Hicretin bakıyyesi hicranlı duygular / Mahzun hududların ötesinden akan sular" mısralarıyla, asırlarca evvele döner, "Akıncı" ve "Mohaç Türküsü" şiirlerini yazar; "Bir yaz günü bin atlı ile Tuna'dan kafilelerle" geçtiğini, "bir dev gibi orduyu" yendiğini görür; bu ruyasını anlatır. "Sakin koyu, şen cephele kasrıyla Küçükusu", ona, ardındaki vatan semtinin kuytu ormanlarını hatırlatır...

...Bir de unutmamak gerek; Çanakkale Savaşı'ndan sonra Mehmed Akif, inanç sınırlarını bile aşan şiirini yazarken o, ancak Halife Mehmed Reşad'ın yazdığı gazeli tahmûs etmiştir...

...Devrini yaşayan, devrinde başına toplananların sayesinde şöhret yapan bu şairden, devrine aid kalanların hepsi, hepsi bu kadar işte ve onca vatan, hâlâ "Ta Budin'den

MURAT BARDAKÇI

Irak'a, Mısır'a kadar" uzar-gider. Kendine gelir gibi olunca hemen gözlerini kapar ve aman der aman, "İçimde dalgalı tekbiri en güzel dînin / Zaman zaman da Nevâ Kâr'ı doğsun Itrî'nin", "Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile / Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle"...

...Ve "İçkinin Şiiri"ni yaratan içkinin şairi, "Zikre lâıyk bahsi ancak zevkidir ömrün Kemâl" hükmünü verir; sevgiliyi "Sandım ki güzelliğın cihanda / Bir saltanatın güzelliğiydi" diye öğér ve sakisine hitâb eder:

"Dünyayı saran boşluğú hissetmeyelim / Peymaneyi boş bırakma, doldur sâkî"...

Evet, onca dünyayı saran, bir boşluktur ancak. "Boşluk, boş bırakmak, doldurmak, peymane ve saki". Bu cemiyet-i elfaz, cemiyetten haberi bile olmayan şaire, bu beyti ilham eder ancak...

...Boğaz, zannınca bir "şehrayin"dir hâlâ; sahilsaraylarla müzeyyendir; kömür depolarını, yanan yakılan yalıları görmez bile. Bağlarbaşı'nda "yosma civanlar" gezinir onca, tramvay garajına bakmaz bile. Halk Üsküdar'ında, bakımsız Üsküdar'da çeşmesi yere geçmiş, yazısı okunmaz olmuş Üsküdar'da "Âb şeref-âbâd revân" olur; kurumuş çeşmeleriyle kopmuş musluklarının dillerini anlamaz bile. Gecesinde, gündüzünde, "firdevs âyândır" bu şehrin; fakat yıkık konaklarının güngörmez tonozlarında yersiz-yurdsuz aileler nihandır, aldırmaz bile...

...Türkçe'yi en güzel kullandığını söyleyenler var. Gerçekten de Türkçe'yi tasarruf eder o, eski deyimle "tasarruf" eder. Meselâ, "İnsan ne yaratmışsa yaratmıştır o tuzdan, / Bir sır gibidir, az çok ilâh olduğumuzdan" der.

Çözebilerseniz çözüñ! İnsan, ne yaratmışsa, o tuzdan yaratmıştır; Bu, az çok ilâh olduğumuzdan bir sır gibidir. Ama bu ne biçim Türkçe'dir?

Sonra, "Rüzgârlara benzer bir uğultuyla sulardan, / Sesler geliyor sandım ilâhî kuğulardan" diye yazar...

Sesler sulardan mı geliyor, ilâhî kuğulardan mı? Virgülü nereye koymalı? "Rüzgârlara benzer bir uğultuyla sulardan sesler geliyor sandım" desek, "İlâhî kuğulardan" sözü sallanıp kalıyor. "İlâhî kuğulardan" sesler geliyorsa, "sulardan" ne geliyor? Bu iki cümle, bir tek fiille nasıl birleşir? Halli müşkil bir muammâ..."

Bugünün insanı...

Gölpınarlı eskiyi yaşamak, yaşatmak yahut tasavvufun ve bağılı olduğu yolların gerektirdiği hayat tarzının devamını sağlamak heveslisi miydi?

Ona göre bütün bunlar geçip gitmiş, artık bir zevk olmuştu ve gereken tek şey, o zevki sadece gönülde tutmak ve bunu yaparken derinlemesine araştırmaktı...

Bu konudaki samimî kanaatini, bazı kitaplarında açıkça yazmıştır:

"...Bizce tarikatler ve tasavvuf, bugün bir irfan zevkidir; devrini yaşamış, artık gönüllere malolmuş, tarihe intikal etmiştir; son sözümüz de ancak budur..." ("100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler", Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, sah. 297).

SALACAK'TAKİ AHŞAP EV, BAKİ HOCA VE "GARİB"...

"...Her olay, önceki olayların sonucudur ve her sonuç, olaylara sebeptir. Dünü bilmeyen bugünü anlayamaz; bugünü anlamayan yarını göremez, yarına hazırlanamaz. VIII. asırdan beri İslâm alemini etkisi altına almış, yüzyıllar boyunca hem siyaset, hem ilim ve sanat bakımından topluma tesir etmiş, sosyal; yaşayışta müsbet ve menfi tesirleri olmuş bir inanç ve düşünce sisteminin ve bu sistemin meydana getirdiği zümrelerin, tarih boyunca çıkışları, bünyeleşmeleri, etkileri bakımından ve her yönder tarafsız olarak incelenmesi elbette gerektir. Eski yahut eski sayılan müesseseler hakkında, bir uğurdan menfi hüküm vermek, bunların devirlerindeki rollerini inkâr etmek, tarihin seyrini inkâr etmek, olayların sebeplerine göz yummak demektir.

Tasavvuf tarihi, dinî tarihin bir dalıdır; dinî tarih, sosyal tarihin bir dalıdır ve bu dalların mutlaka bilinmesi, öğrenilmesi, okutulması, bunlara ait biyografiler, araştırmalar, eleştirmeler yapılması gerektir...

...Tasavvufun insanî görüşü, ileri görüşü, hoşgörülülüğü, intikaadî hüviyeti, mistisizmin reel bir ifadesi olan şiiri, elbette yaşayan yönleridir; fakat bizce artık o yönlerin de eski törenlerle yürütülmesine imkân yok; o terbiye sisteminin, o edepler tümünü bugünkü şartlarla yürütülmesi, artık mümkün değil...

...Bu inancı benimseyenlerin, büyük insan ve eşsiz mütefekkir Mevlânâ'nın buyurduğu gibi, "Rûzhâ ger ref gû rov bâk nîst / Tu bimon iy on ki çun tu pâk nîst" -Gam değildir günler eylerse güzer / Sen hemân bâkıy ol ey pâkîze-ter' (Nahifî tercümesi) deyip dünyayı boşlamamak şartıyla gönül âlemine dalmaları gerekir, gerçek dinin buyruğu da ancak budur; çünkü Allah, gönüllerimizin niyetlerine bakar..." ("100 Soruda Tasavvuf", Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, sah. 188-190).

Zaten, kendisinden "İlmi var ama irfanı yok" diye bahsedenlerin sözleri nakledildiğinde verdiği "Bu işler sadece ilimle olmaz; ama ilimsiz hiç olmaz" cevabı da yukarıdaki sözleriyle aynı doğrultudadır...

İki dünya "garîb"i...

Abdülbaki Gölpınarlı'nın üçü tercüme, biri te'lif olan tamamlanmış, ama basılmamış dört eserini biliyoruz: "Târîh-i Cihangüşâ", "Câmiu't-Tevârih" ve "Zafernâme" tercümeleriyle ansiklopedik bir mazmunlar kitabı... İlk üçü 1940'lı yılların başında hazırlanıp o zamanın Maarif Vekâleti'ne verilmiş, ama her nedense yayınlanmamıştır. Elimizde bulunan ve müsveddeleri yüzlerce sayfa tutan mazmunlar kitabı ise, önümüzdeki bir-iki yıl içerisinde yayınlanacaktır.

Ama bir eseri daha vardır ki, tercüme ve araştırmadan da öte, daha fazla kendisindedir; daha doğrusu bizzat kendisidir: Divanı...

Tevhidlerle, kasidelerle, "Nağme-i şevk-u tarâb olmuş cünûna müntehî / Beste çılgın, güfte mecnûn, tenni tennennâ garîb" gibi beyitleri zerafetin süzgecinden geçirilmiş gazellerle, "Rauf Yekta'yı kaybettik bu yılda (1353)" diye nihayetlenen ustaca düşürülmüş mücevher tarihlerle, "Hayâl-i çeşmine dalar gözlerim / Gözünde okurum îâmây-ı aşkı / Yanar hasretlerim, tüter sözlerim / Harâbezâr eder me'vây-ı aşkı..." gibisinden içli koşmalarla dolu ve geleneksel benzerleri hacmindeki divanı, Konya'ya bağışladığı kütüphanesinde, yayınlanacağı günü bekliyor...

*

MURAT BARDAKÇI

Şimdi, bütün bunlardan sonra, Abdülbaki Gölpınarlı'yı daha yakından tanımak ve bilmek isteyenlerin müracaat edebileceği, sanırım tek bir kaynak var: "Garîb" redifli gazeli:

"Gurbet ender, gurbet içre olmuşum cânâ garîb
Şimdi âlemde benim ben, bî-emel yektâ garîb
Hânümânım bâde vermiş gird-bâd-ı rûz-gâr
Âşinâ yok derdime, dil gavta-zen, deryâ garîb
Neş'e-i ümmîd nâ-peydâ, şikeste câm-ı mey
Kalmamış yârân bu meclisde bu şeb sahbâ garîb
Hatt-ı nâ-fercâmumu yok bir bakıp fehmeyleyen
Her görüp seyrettiğim sîmây-ı bî-mânâ garîb
Mâ'bedim kâşânelerle sanki gark-âb-ı memât
Kalmamış seng-i mezârım, mevt-i bî-pervâ garîb
Şâhidim, şehdim, şuhûdum, sanki olmuş bir serâb
Düşdüğüm bîgânelik bezmindeki feyfâ garîb
Yok dilimden anlayan bir hemdemim, bir mahremim
Sanki zât-i pâk-i Hakk'la olmuşum râ'nâ garîb
Gök o gök amma ne çâre yer değil artık o yer
Ben bu yerde olmuşum biçâre vü bicâ garîb
Nağme-i şevk-u tarâb olmuş cünûna müntehî
Beste çılgın, güfte mecnûn, tenni tennennâ garîb
Dilkurum sa'yiyle oldu defter-i dîvân-ı dîl
Nazmı nesrinden beter her sûret-i inşâ garîb
Hâl-i zâr-ı bî-karâr-ı derd-i bî-dermânımı
Sanki vaktiyle demiş bir âşık-ı şeydâ garîb
"Gâh olur gurbet vatan, gâhî vatan gurbetlenir"
İşte şimdi oldu Bâkıy hâliyâ dünyâ garîb
Gönlüm ister gitmeyi cânâ bu mâtemhânededen
Korkarım ki gittiğim yer de olur ammâ garîb"

Abdülbaki Gölpınarlı, bu gazelinde kendisini anlatmaktadır... Âlemde tek başına kalmış, dilinden anlayacak bir mahrem ve derdine âşîna arayan fakat bulamayan garib, bizzat kendisidir...

Ama bence sadece bir konuda, son mısraında ifade ettiği korkusunda yanılmıştır: Gittiği yerde de garib kalma endişesinde...

Gölpınarlı, 1982'nin 25 Ağustos'undan bu yana, hayatının her ânında beraber olduğu Ehlibeytle, Melâmî silsilesinde isimleri geçen kutublarla, eserlerini neşrettiği onlarca şairle, hocaları İsmail Saib Efendi'yle, Ömer Ferid Bey'le, Hüseyin Fahreddin Dede'yle ve en önemlisi 82 senelik ömrünün neredeyse 75 yılını vakfettiği Mevlânâ'yla ve Yunus'la aynı âlemde... Orada onlarla beraberken garib olması da, hiç mümkün değil...